

M

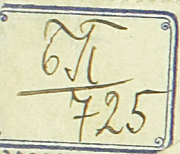
БП 725

610060435

COBISS ◉

Др. Драгољуб Јовановић
проф. београдског универзитета:

Француска социологија

Њени главни носиоци у XIX веку

Цена 2 дин.

Нови Сад,
Штампарија Јовановић и Богданов
1929.

ПОКЛОН
УНИВЕРЗИТЕТСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ
ОД
Г. *Итсја*

Прештампано из „Лейописа“ Машице Ср

С. П.
725.

Социологија, — модерна, жива, свежа наука, која данас ужива велики глас и воли се у свима земљама, — може сматрати Француску као своју домовину: ту се она родила и ту је добила највише хране. Социологија је данас, благодарећи у главном Французима, постала науком.

Раније, док се сматрало да људи решавају о судбини друштва, да људи по својим ћудима управљају државом и другим друштвеним заједницама; док је човек био центар целокупнога друштвенога живота, док је владао такозвани антропоцентризам, дотле социологија није могла бити тачна наука. Међутим, откад се увидело да друштво није само збир људи, само једна скупина личности, него да је то стварност за себе онако исто као што су засебне стварности минерално или животињско царство, од тада може бити речи о социологији као науци. То уверење, да друштво има своју одређену природу и да се управља по извесним својим одређеним законима, никло је први пут у Француској.

Овакво проширење детерминистичке идеје, која је дотле владала само у такозваним тачним наукама, нашло је одзива најпре код француских енциклопедиста у XVIII веку. *Монџескје* и *Кондорсе* први су осетили — наслутивши га више него што су га пронашли — нов закон по коме се управља људско друштво. Међутим, тек ће у XIX веку доћи до пуног изражаја мисао да је друштво реалност, посебна стварност, са својом засебном природом и својим специјалним законима: *Сен Симон* први формулише закон по коме се управља људско друштво; *Огист Конт* удара темељ социологији као најважнијој науци и *Емил Диркајм* на крају XIX века проналази тачну социолошку методу и одређује границе једне сложене и необично интересантне науке, која се зове социологија.

Сен Симон

Ако почнемо од онога који је ударио темеље првог социолошког учења, од Сен Симона, морамо рећи и разлоге због којих је он дошао до својих идеја. После Француске Револуције, када су пали сви ауторитети, када више није остало никаквих светиња, требало је, и то је Сен Симон генијално осетио, људима дати неки нови идеал, требало је, како он каже: „обновити морално јединство душе“, оно што је хришћанска црква одржавала целога Средњег Века, и што се наједанпут брутално раскинуло револуционарним пожаром. Обновити морално јединство, значило је пронаћи ново католичанство, нови Рим, новог Папу, значило је дати формулу нове религијске дисциплине, наћи нов ауторитет који би дошао на место старог што га је сачињавала црква. Ако Сен Симон, у свој својој претенциозности племића, који је сматрао да у својим венама носи крв Карла Великог, није ипак могао прогласити да је он Бог којег треба обожавати, он је тражио, нарочито на крају свога живота, да људи у њему виде бар новог Папу који је „викар божји“. Сен Симон, рођак писца славних *Мемоара*, Сен Симона из XVII века, и велики сењер свога доба, охол на своје име, још охолји на свој геније, сматрао је да је он управо одређен да донесе нову реч и да као Мојсије са горе Синаја проговори човечанству и објави нов закон по којем одсада треба живети. Уверен у своју мисију, Сен Симон није презао ни од каква средства да ту мисију оствари, и са чуђењем је слушао презирне одговоре од публике која није могла схватити величину његова месијанизма. Обраћао се цару Наполеону, краљу Лују XVIII, свима великанима овога света. Покушао је да удружи све научнике светске и на тај начин створи онај Европски Савет који ће узети на себе да организује свет и да створи тај нови ауторитет о коме је говорио и коме би он био оличење. Сен Симон тај нови ауторитет налази у науци, и зато је он претеча модернога позитивизма који ће испунити XIX век. Наука, то је ауторитет који треба да замени цркву. Наука треба одсада да испитује друштво онако исто као што је до јуче испитивала минерале и биљке. Она треба да дође до свога пунога изражаја у испитивању друштвене анатомије и да се на тај начин створи цела једна наука, „друштвена физиологија“, како је он зове.

У тој идеји, да наука треба да води свет, Сен Симон види нешто врло прецизно, нешто врло одређено, и у његовим ми-

слима о томе нема никада лутања. Он каже: „Једно је несумњиво, а то је да човечанство напредује, да прогрес постоји, и није у нашој власти да социјалне феномене зауставимо онако исто као што не можемо зауставити нашу планету у њеном окретању око сунца“. Сен Симон ће тражити закон по коме иде друштвени прогрес, и тај закон он ће наћи у једном великом природном закону откривеном пре њега; то је Њутнов закон гравитације. Због тога, Сен Симон ће захтевати да стане поред Њутна, и да буде за социологију — реч коју он није изговорио, коју је тек Огист Конт пронашао — да он буде за „друштвену физику“ оно што је био Њутн за физику и математику. „Закон гравитације, каже он, који је тачан у природи, исто је тако тачан и у друштву“.

Међутим, друштво није наше дело, онако исто као што није наше дело ни природа. Те речи се први пут чују у историји човечанства; друштво овако какво је није наше дело, и због тога уместо што ћемо га опевати, посматрајмо га, изучавајмо га са истом пажњом и непристраношћу са којом испитујемо биљке и минерале. Људско друштво има своју прошлост, своју историју, и због тога наше испитивање мора бити историјско. Али да би историја постала науком, она се мора реформисати. И ми ту код њега наилазимо на идеје које ће доцније Маркс у својој теорији историјског материјализма учинити славним, али које налазе свој корен у филозофији Сен Симона. Он је рекао: „Наша је дужност не да мењамо правац друштвеног прогреса, него да испитујемо суштину друштвеног живота у прошлости и садашњости, да пронађемо правац којим иде друштвени прогрес“. То је чисти Маркс: да пронађемо линију развитака. И тада, хо-дајући по тој линији, ми ћемо гледати да убрзавамо друштвени прогрес, а нипошто да га скрећемо лево или десно.

Поред науке, Сен Симон истиче други један идеал, други ауторитет, а то је *индустрија*. На тај начин, тај племић појављује се као идеолог XIX века, који је сав испуњен науком и индустријом. Поред идеала научног посматрања он је ставио *идеал рада*. Цео свет се дели на две класе: на оне који раде и на оне који не раде, на произвођаче — то је први пут да ту реч чујемо — и на некорисне, паразите; Радници, то су индустријалци (шефови), радници и научници; сви остали су паразити, а амо долазе племићи, војници, краљеви, свештеници и законодавци. Свет треба препородити на једном дво-струком темељу, на темељу науке и темељу рада. Због тога

треба да се састане Европски Савет, састављен од научника, сопственика, индустријалаца и радника. И онда ће се наредити да сви људи раде, да сви буду произвођачи, или научници или сопственици или пролетери. Сен Симон је против демократске једнакости и апсолутне личне слободе. Трећа основа Сен Симонове филозофије, трећи идеал који он истиче јесте љубав, или, како би то правилније требало рећи, *социјални морал*. Опште добро по Сен Симону идентично је са приватним добром. Човек може наћи само онда своју срећу ако ради на томе да буде свима добро. Тај морал ми налазимо код Огиста Конта, али исто тако то је чиста Сен Симонова тенденција. Нарочито пред крај свога живота, када је осетио да његова доктрина најзад треба да постане стварност, Сен Симон је сматрао да за своју зграду, поред два стуба науке и рада, треба да стави још један трећи стуб, љубав, који ће бити много приступачнији народу. Да би привукао народ, Сен Симон је сматрао да има да оснује нову цркву, нову веру. Он је пред крај свога живота написао једну малу књижицу под насловом: *Ново хришћанство*, где је покушао да на осећање, на лично одушевљење привуче масе које до тада нису никако прилазиле.

На тај начин, ми код овога човека, оца социологије, налазимо јединство мисли, а оно је у томе што науку ставља изнад свега, и јединство живота, у томе што је до последњег свога даха видео пред очима само једно, своју мисију. Тај човек, који је прошао кроз све професије: био племић са великом рентом, продавац вина, спекулант на берзи, трговац, банкар, радио све могуће занате, био је стално сирмак: „сиротиња је сваког дана куцала на његовим вратима“. Но он никада није губио веру, јер је сматрао да има на земљи велику мисију.

Огист Конт

Међутим, Сен Симон није основао социологију, и ако је назрео, и чак можда нашао, њене главне линије. Њу је основао тек *Огист Конт*, његов ученик, може се рећи његов шегрт. Он је био много боље припремљен за свој посао него Сен Симон својим озбиљним научним а нарочито математичким студијама. Он је био боље опремљен да место револуционарне и негаторске филозофије XVIII века, која је све срушила а која, како каже Конт, „ништа није подигла“, створи „позитивну“ или „органску филозофију“, и да место духовне анархије постави темеље за политички режим заснован на науци. Више

није у стању да води људе револуционарни дух. Он је добар да руши, а не да чува и ствара. Због тога је потребан нов ауторитет. Тај ауторитет су за њега *науке*, све науке. Ми већ видимо нешто прецизније, нешто јасније. Он не каже *наука* него *науке*. Друштво треба регенерисати помоћу *социологије* која стоји изнад свих наука, јер долази последња. Огист Конт, као и његов енглески савременик *Сџенсер*, израђује класификацију наука, а на крају ће ставити социологију. И док је Сен Симон положио основ социологије, Конт је дефинисао њене методе и одредио њене оквире.

По њему, постоји *статика*, која утврђује односе у једном моменту еволуције, и *динамика*, која представља саму еволуцију човечанства. Социологију такву какву је Конт замислио, хтео је он сам потпуно да обради. Међутим, једва је стигао за статистику да да свој нацрт, а динамици је посветио две књиге строго класичке. Од детаља које је донео мало је што остало. Он је непрестано видео људски род као једну целину, говорио је о *једном човечанству*. Касније ће доћи социолози који не признају да постоји једно човечанство, него тврде да постоји више људских друштава, више врста човечанства, као и више врста других друштава. Оно што ипак мора да се призна Огисту Конту јесте његово живо осећање *социјалне реалности*, и то што је науци дао циљ који она дотле није имала. Циљ науке је *људска срећа*. „Ја се бавим филозофијом науке, каже он, само у циљу друштвене обнове.“ 1822. год., док је био сасвим млад, радио је на томе и сматрао је за свој задатак да донесе нов духовни ауторитет, да створи један јавни дух, да одреди задатак интелигенције, да обнови духовно јединство и заснује породично и друштвено васпитање грађана. Он је сматрао за себе да има знања једнога Аристотела и политички геније једнога Св. Павла. Он је био уверен да ће бити бесмртан и називао се првосвештеником човечанства. Као Сен Симон, и он је сматрао да има на земљи да изврши једну социјалну мисију. Зато нам се и појављује као пророк, са свом охолошћу једнога месије.

Када је имао 45 година, његов *Течај позитивне филозофије* и *Систем позитивне теорије* били су готови, и социологија му била је потпуно заокружена. Тада му улази у живот једна жена, и она доноси потпуно нов елеменат у целу структуру његове филозофије. Зато с правом каже један биограф за њега (1845. год.): „Систем се Контов заљубио,

од те љубави биће великих последица“. Клотилда де Во, млада удовица од 30 година, болешљива и фина песникиња, приближила се Огисту Конту. Он се у њу смртно заљубио, али она никада није била његова. Годину дана касније, она је умрла од грудне болести у његовим рукама. Међутим, све његове страсти, све жеље за њом као да су му удариле у мозак. Код њега се развила осећајност дотле непримећена, и удубела се у њему са његовим моралом. Тако је он дошао до религиозности човечанства, која га је учинила мало чудноватим као филозофа али га је приближила народу. Као Сен Симон у старости, и он почиње водити рачуна о томе како ће се остварити његов систем, јер га никада није задовољавала филозофија за књиге: хтео је један систем за управљање друштва и народа. И он тражи елементе који ће прихватити његово дело, тражи своје верне који ће испунити његову цркву. Обраћа се првенствено радницима и женама. *Радници* и *жене*, то су основни елементи новог друштвеног реда. Несумњива је ствар да је пролазак Клотилде де Во кроз његов живот имао дејство да пробуди у њему једну људску симпатију, бескрајно велику. Али се не може рећи да је нова религија коју је љубав пробудила у њему убила његову активност. Религија се његова не претвара никада у чисту контемплацију, него га још боље упућује на акцију. И код Конта налазимо оно исто јединство које смо констатовали код Сен Симона. Само док код извесних људи као што је Мојсије или Буда или Гргур VII постоји јединство јаких који су успели да створе свој систем у животу, дотле код Огиста Конта налазимо до 45. године јединство јаких мозгом, а од 45. године до смрти налазимо јединство слабих у срцу.

Прудон

Трећа фигура XIX века која даје свој прилог француској социологији, јесте опет један интересантан човек, Пјер Жозеф Прудон, мали типографски радник из Безансона. Већ у младости, Прудон има врло оригиналне идеје; тако, у једном малом меморандуму који упућује Савету Академије проглашује да је својина крађа. Он се везује за социологију због тога што ће, поред свега свога индивидуализма, поред свег егзалтирања људске личности, одавати велико штовање друштву, и што је сматрао да је „све изван друштва само химера и празна слика“. Одиста, тај индивидуалист сматрао је да човек треба да се утопи у друштво, јер је друштво организам који мора живети, и због тога му треба

дати сву заштиту. Друштво треба да буде свемоћно, каже Прудон, али да ни за часак не помрачи индивидуу. *Друштво је средство за усавршење индивидуа.* То је предзнак онога што ће рећи каснији социолози: друштво ће бити велико само ако свака индивидуа буде потпуно развијена. Због тога треба да постоје колективне установе, органи као што су цркве, школе, позоришта, заједничке палате, али све оне да имају као задатак: пун развој индивидуе. Треба се борити за јавне благодати, али само ако оне буду синтеза, хармонија, целина. *Друштвена правда* је идеал који треба постићи, јер је то први услов за здравље друштвенога организма.

Још је код Прудона занимљиво да је као принцип друштвене и државне организације истакао *федералистички принцип* јер је сматрао да је друштво један организам, али да су и људи сваки за себе читаво једно друштво, и да у великом људском друштву постоји маса ситних колективитета, који су такође организми па и они треба да живе својим независним животом. Због тога не сме се допустити никакав државни притисак, никаква централизација одозго која ће гушити живот малих колективитета. Прудон тражи да се индивидуе и мали колективитети пуне да живе, због тога што верује у друштво и његову вишу хармонију. Он каже: „Они који хоће да регулишу одозго не верују да друштво стварно постоји и да има своју унутрашњу кохезију. Ја који верујем у друштво, верујем да је оно једна велика хармонична целина, не бојим се да људима и установама дам пуну аутономију, и зато сам федералист.

Федерализам Прудонов није само политички, него је у главном социјални и филозофски. Он признаје да је за такво уређење друштва где би индивидуе биле слободне, и где би друштвени колективитет омогућио појединцима пун развој. За то је пак потребан висок социјални морал, и због тога је Прудон не само социолог, не само организатор друштва, он је исто тако висок *моралист*, и то не само моралист по форми и у теорији него највише у пракси, или, како би се то могло рећи, моралист у акцији. Прудон је претеча онога што ми данас зовемо моралном науком или науком о моралу. То је једна потпуно модерна идеја, и он се може сматрати као њен претеча, да не постоји један морал за сва времена и за све људе, него да свако друштво има свој морал који му служи као одбрана, као гаранција његове унутрашње кохезије, и због тога долази он као претходник данашњег великог француског социолога *Леви Брула*, који говори о науци обичаја

(science des moeurs) као о закону морала. По његовом моралу треба се утопити у друштво, и он је, идентификујући морал и друштво, претеча Диркајма који каже да је „морални чин један друштвени чин“, и да је сваки друштвени чин, ако је он заиста друштвен, — морални чин. Само Прудон, који тражи да се индивидуа утопи у друштво, не допушта да се уништи људска личност. Друштво треба организовати тако да колективна снага функционише не убијајући индивидуалну. Тако ће тај индивидуалист дати један потпун и хармоничан социјализам који данас излази на површину и нагло потискује у неколико земаља Марксов социјализам.

Од Еспинаса до Диркајма

Седамдесетих година, када се мало по мало уклањају ови творци француске социологије, појављује се једна идеја која израшћује из њихове мисли. То је идеја да су друштва природна бића и да људски организам има сличности, велике сличности са обичним физичким организмом, и чак — то је корак напред који чини социологија — да људско друштво има велике сличности са животињским друштвом; и због тога ће *Алфред Еспинас* 1877. објавити књигу под насловом: *Les sociétés animales*. Он је код животиња видео сасвим примитивна друштва, где су јединке повезане једна за другу само материјално (*физички*), па ће доцније пронаћи виша друштва, где већ постоји психичка веза, док не дође до примитивног људског друштва, које личи на нека животињска, и из којег се развија данашње људско друштво. На тај начин социологија напредује као наука, али до Еспинас-а, па чак и после њега, она је сва више мање само у једном великом уопштавању. Скоро сви писци свде друштвене законе на један закон друштвене еволуције. О. Конт је основао социологију па је мислио да ће је сам моћи потпуно и изградити. Ту је његова грешка, јер се једна наука никада потпуно не да изградити, а нарочито не од једног човека. Постоји маса посебних питања, ограничених предмета који су солидарни међусобно, али да бисмо ту солидарност видели, потребно је да дубље загледамо. Потребне су за то две ствари: испитивати разне друштвене појаве за себе и онда бацити један општи, дубљи поглед. На тај начин, тим дубљим погледом, од неколико наука ствара се социјална наука или социологија. Тај корак, тај одсудни корак учиниће Диркајм и његова школа. *Емил Диркајм* је увидео да се ваља одрећи уопштавања, укупног обу-

хватања целог човечанства, и да целу социјалну стварност треба анализовати, другим речима да треба студирати поједине делове људског друштва, различите елементе и специјалне проблеме. Због тога, осећајући да не може сам тај посао да сврши, — без икакве пророчке амбиције коју смо нашли код Сен Симона и Конта, — да му треба сарадника, Диркајм окупља око себе читаву плејаду младих социолога, својих ученика и пријатеља, и они деле посао. Његова је заслуга што је видео потребу основне поделе у социологији. Рекао је: у ствари не постоји само једна социологија, просто зато што не постоји само један социјални феномен. Ми разликујемо у друштву *религиозне* феномене, и то треба да раде једни људи, док ће други испитивати *јавне* и *моралне* феномене; а пошто постоје и *економски* феномени, једна група економиста треба да их студира. На тај начин ће се створити религиозна, правна, морална и економска социологија, па ће се касније јавити и друге поделе, и јавиће се естетска, *географска*, *лингвистичка* социологија. Велика је заслуга Диркајмова да је умео да види колико међу свима тим друштвеним дисциплинама има сродности, да учини напор и да види шта је њима заједничко, да баци једном речи онај дубоки социјални поглед који може да повеже све друштвене феномене. Он покушава да изради једну социолошку линију, али не сам, него заједно са својим сарадницима. Поједине друштвене науке већ постоје, само треба подвући њихов социјални карактер, дати им смисао, ставити их у везу, и показати њихову сродност. До Диркајма, науке су биле апстрактне, без везе са друштвеним животом, неповезане једна с другом, и без икакве социјалне идеје. Социологија је била празна, штура, без довољно садржине, без свежине и језгровитости. *Наукама даћи социолошки смисао, социологији даћи научну садржину*, — то ће бити његово дело.

После Диркајма, који је умро 1915. год., долази на катедру социологије у Паризу г. Бугле, који наставља линију Огиста Конта, и који је директни Диркајмов наследник. Бугле доноси и своје властите прилоге. Он сматра да треба и сам да се специјализује, и бави се историјом социјалне економије. У том погледу он изналази разне социологе чије теорије нису довољно познате или признате. Тако он данас рехабилитује Сен Симона, кога нико није признавао, али од којег су сви црпли. Он рехабилитује Фуријеа. Он износи на светлост дана Прудона. То је први део његова посла. Други део је да подвуче и нагласи оно што се

осетило код свих француских социолога, али што он нарочито истиче, а то су ове две идеје: 1) социолог мора бити у исто доба социјални борац, социјални радник и 2) од социологије до социјалне акције има само један корак.

Закључак: Општије одлике француских социолога

Када смо бацили тако један аналитички поглед на француску социологију XIX века, треба видети које су особине које карактеришу француске социологе. Да видимо, пре свега, шта је заједничко свим тим социолозима. Они сви *глорификују друштво*. Сви, па чак и Прудон, у суштини стављају друштво изнад индивидуе. Сви исто тако стављају друштво изнад државе: ауторитет друштва долази као морални критериум. Служити друштву, то је девиза новогa социјалног морала. Они сматрају да је друштво нешто више него збир индивидуа које га сачињавају; да је друштво један реалитет, једна стварност за себе која постоји; која, затим, има у толико више лепоте у колико су појединци развијенији, али што већи број појединаца, баш зато да би друштво било што потпуније, лепше, савршеније. Обрнуто, појединци морају своје интересе потчинити интересима друштва и ставити се у службу његову. Тако Огист Конт каже: служимо другоме. „*Vivre pour autrui*“, то је девиза целогa његова живота. Он стално сматра да је његов посао на земљи да буде користан човечанству, да донесе лека патњама и боловима људскогa друштва, да се индивидуе треба да утопе у друштво. Диркајм долази до тога да од друштва прави један антитет за себе. Бугле, најзад, узима култ друштва као своју девизу, и сматра за потребно да велики део свог живота посвети социјалној акцији.

Друга особина француске социологије јесте да сматра за свој циљ, за своје оправдање да омогући једну *друштвену реформу*. Докле у другим земљама социолози испитују примитивна друштва без обзира на садашње друштво, докле они навике, обичаје, право или морал појединих друштава испитују као што геолог испитује камење, дотле француски социолози траже у историји људског друштва путоказ за будућност човечанства. Тако се и могло десити да су француски социолози били претече толиким новим установама. Сен Симон први истиче потребу Европског Савета, и може се рећи да је он један од пророка Друштва Народа, после других француских писаца. Он тражи исто тако да се оствари један привредни савет: још једна установа коју нам је донео Светски Рат. Он је први предвидео професионални пар-

ламенат. Он је пре 120 година борац за феминизам и за пацифизам. Конт у својој филозофији истиче идеологију солидарности. Он је први доктринар кооперативизма. Прудон и Фурие дају формулу за организацију популарног кредита, за заједничку службу и живот модерних људи, који се данас остварује у пуном напону у Америци и у Европи. Најзад, Диркајм ставља друштвени морал изнад личног морала и друштвене интересе као критериум доброг делања. Прудон још пре 50 година проповеда корпоративизам и синдикализам, на супрот чисто политичкој и атомској демократији од које данас толико много патимо.

Трећа одлика француских социолога јесте да се редовно у своме практичном извођењу стављају на страну *социјално слабих*. Потчинити политичку економију социјалној правди, то је формула којом ће Прудон завршити своју критику политичке економије, и којом ће отворити врата једној новој науци која је *социјална економија*. Док је политичка економија имала да се брине како да се створи што више богатстава, ма по коју цену, — социјална економија, чији је отац Прудон, даје други принцип: стварати богатства, да, али и штедети људе, јер богатства имају један једини циљ, а то је да користе људима. И не постоје људи да би их сисала индустрија, него постоји индустрија ради људи.

Затим, сви француски социолози прокламују солидарност. Неки су дошли дотле да прокламују солидарност класа и да поричу постојање класних супротности, а сви траже *друшћивени мир*. У Француској то се лакше тражи него у другим земљама зато што је она сва хармонична, разнолика и у исто време сва иста. Тамо је раздаљина између радника и његова послодавца много мања него на другим местима, као и раздаљина између појединих грађана. Зато се ту може више говорити о друштвеном миру, и није чудно да су француски социолози сви присталице солидарности. Они су чак сви, осим Прудона, који је био бунтован једнога момента, али ипак никада није волео оружану борбу, — сви су они противни побуни, и сви они проповедају да привилегисане класе треба да се одрекну једног дела свога богатства у корист потлачених. Они су против националне мржње и сви су за мир међу народима. Сен Симон проповеда универзалну асоцијацију коју ће носити пролетери и жене. Конт говори о универзалној сарадњи и о служби религији човечанства. Прудон егзалтује врлине мира, сиромаштва и рада, и проповеда смрт рату. Сен Симон на са-

мртном одру каже: „Сећајте се увек да се ништа велико не може учинити ако човек није страстан“. Сен Симон никада није презао да тражи помоћ од других људи, али то је било свагда ради остварења његове мисије за добро човечанства. Огист Конт прокламује принцип: живети за друге. Прудон живи у беди целога живота и остаје непобеђен, одбија понуде и поклоне својих пријатеља. Око Диркајма се окупља плејада младих социолога.

У Француској *социјалноси* и социологија често се меша. Одиста има везе између човека који се бави друштвом и онога који бране друштвене интересе. У Француској, људи су мање социјалисти; они су више универзални реформатори; они се мање одушевљавају за ствар једне класе него ли за добро људи. Њих све распиње страст јавнога добра.

Тако је Француска била свим својим особинама, и особинама својих првих духова, подесна да буде отаџбина социологије. Јер две су особине које треба имати до би се могло издићи до висине социологије. То је пре свега да се не робује никаквим традицијама, већ да се смело гледа напред, да се *верује у прогрес*: Француска је ваљда једина земља у Европи која је до корена ишчупала старо друштво, коју не везују никакве традиције, и зато је она, упркос извесном свом конзерватизму, земља напретка. Други услов за развијање социологије је *вера и разум*. Французи су људи који имају страст простих и јасних идеја. Због тога није ни чудо што се социологија развила на француском тлу и што је ту нашла, и данас налази, своју најбољу храну.

